

Jyrki Kallio, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti
Mikael Mattlin, valtio-opin professori, Turun yliopisto

TIE KIINAN JA TAIWANIN RINNAKKAISELOON

MITÄ VOIDAAN OPPIA VENÄJÄN JA UKRAINAN VÄLILLE HAHMOTELLUN RAUHANSOPIMUKSEN EHDOSTA?

Ukrainan ja Taiwanin kansainvälispoliittisten asemien välillä on selkeitä eroja. Kiinassa saattaa kuitenkin syntyä houkutus ryhtyä pitämään niitä verrannollisina, mikäli Kiinan huolia Yhdysvaltain kasvavasta läsnäolosta sen lähialueilla ei oteta vakavasti. Ukrainaahan hahmoteltu rauhansuunnitelma pitää sisällään elementtejä Taiwanin kysymyksen väliaikaisratkaisuu.

Venäjän hyökkäys Ukrainaan on nostanut pintaan arvailuja, joiden mukaan Kiina saattaisi vastaavasti olla valtaamassa Taiwania. Taiwanin kansainvälispoliittinen asema ei kuitenkaan ole suoraan verrannollinen Ukrainaan. Ukraina on suvereeni valtio, kun taas valtaosa maailman valtioista suhtautuu Taiwaniin samalla epämääräisyydellä, joka näkyi jo Yhdysvaltain Taiwan-politiikan määrittävässä Shanghain kommuniqueassa vuodelta 1972. Siinä todetaan kaikkien kiinalaisten niin Kiinassa kuin Taiwanilla pitävän Taiwania Kiinan osana. Yhdysvallat ja EU noudattavat yhden Kiinan politiikkaa ja tunnustavat ainoastaan Kiinan kansantasavallan. Ne eivät pidä yllä diplomaattisuhteita Taiwaniin, mutta harjoittavat alem-

man tason taloudellista ja kulttuurista yhteistyötä. Vaikka Taiwan, eli virallisesti Kiinan tasavalta, käytännössä toimii suvereenin valtion tavoin, kansainvälisen oikeuden näkökulmasta sen rajoitettu diplomaattinen liikkumavapaus vesittää sen aseman suvereenina valtiona.

Taiwanilla tai edes sen hallituksessa ei enää ole kannatusta ajatukselle, että Taiwan olisi osa Kiinaa. Kiinan periaatteena on vuodesta 1979 asti ollut ”jälleenyhdistyminen” eli Taiwanin liittäminen rauhanomaisesti Kiinaan. Kiina pidättää itsellään oikeuden myös sotilaallisiin toimiin. Noustuaan Kiinan kommunistisen puolueen johtoon vuonna 2012 Xi Jinping julisti päämääräksi Kiinan unelman eli ”kansallisen

uudelleenheräämisen” saavuttamisen vuoteen 2049 mennessä. Tavoite sisältää Kiinan vaurastumisen ja vahvistumisen ohella myös jälleenyhdistymisen. Xin mukaan Taiwanin kysymys on seurausta Kiinaa vaivanneesta heikkoudesta, josta päästään eroon uudelleenheräämisen myötä.

Kansalliselle uudelleenheräämiselle nähdään tarvetta, koska Yhdysvallat on kiinalaisnäkemysten mukaan pyrkinyt estämään Kiinan nousun. Kiina pitää Taiwanin pysymistä emämaasta erillään pitkälti Yhdysvaltain syynä. Helmikuussa Venäjän kanssa antamassaan yhteisjulistuksessa Kiina ilmaisi ymmärtävänsä Venäjän huolta omasta turvallisuudestaan ja ”Naton laajentumisesta”. Tämä on

sikäli yllättävää, että sotaa Ukrainassa on vaikea pitää Kiinan intressien mukaisena. Sota aiheuttaa globaalitaloudessa häiriöitä, jotka pahentavat Kiinan ennestäänkin vaikeutuneita pyrkimyksiä ylläpitää talouskasvuun. Se, että vieras valta pyrkii irrottamaan alueita toisesta valtiosta lietsottuaan niissä ensin separatismia, on Xinjiangin ja Tiibetin kannalta vaarallinen ennakkotapaus. Toisaalta ei ole poissuljettua, etteikö Kiina saattaisi alkaa nähdä yhtymäkohtia Ukrainan tilanteen ja Taiwanin kysymyksen välillä.

Taiwanin kysymyksen ratkaisun edessä on useita haasteita. Ensinnäkin jälleenyhdistyminen Kiinan tarjoaman yhden maan ja kahden järjestelmän mallin mukaisesti on mahdotonta taiwanilaisten lähes yksimielisen vastustuksen vuoksi. Sama pätee liittovaltio- tai valtioliittopohjaisiin malleihin. Myös Yhdysvaltain ja EU:n kanta on se, että taiwanilaisten kohtalosta ei saa päättää heitä kuulematta.

Kiina on asettanut jälleenyhdistymiselle aikataulun. Sotilaalliseen optioon turvautumisesta ei kuitenkaan muodostu välitöntä uhkaa, jos Taiwanin asemassa ei tapahdu merkittäviä muutoksia, jotka saattaisivat uhata Kiinan unelman toteutumista. Tällaiseksi muutokseksi voidaan lukea esimerkiksi se, että Taiwan valmistelisi julistautumista Kiinasta erilliseksi, itsenäiseksi ”Taiwanin tasavallaksi”.

Lopulta on huomattava, että Kiinan Yhdysvaltoihin liittyvät turvallisuushuolet ovat läheisesti sidoksissa Taiwanin kysymykseen. Kiinan näkökulmasta sotilaalliseen voimaan turvautuminen saattaisi olla oikeutettua, jos Yhdysvallat luopuisi yhden Kiinan politiikasta – kuten presidentti Trump uhkasi tehdä – ja perustaisi Taiwanille sotilastukikohtia.

Sota Ukrainassa on osoittanut, miten vaikeaa olemassaolostaan taistelevan kansakunnan nujertaminen on, varsinkin jos se saa apua ulkomailta. Tämän vuoksi Kiina saattaa olla valmis tunnustamaan tosiseikat ja joustamaan jälleenyhdistymisen tavoitteestaan. Maaliskuussa esillä olleet Ukrainan ja Venäjän välisen rauhan-sopimusehdotuksen elementit – Ukrainan sitoutuminen olla liittymättä Natoon, ulkoiset turvatakuut Ukrainalle ja vaikeiden kysymysten ratkaisun lykkääminen – ovat esimerkkejä ratkaisusta, joka voisi toimia Taiwaninkin suhteen. Vastavia ”väliaikaisratkaisuja” on akateemisessa keskustelussa esitetty ennenkin. Taiwanin tapauksessa ratkaisun ydin on näkemyksemme mukaan tunnustaa Kiinan turvallisuushuolet ja antaa samalla Taiwanille ulkoiset turvatakuut.

Taiwanin tulisi ensinnäkin pidättyä julistautumasta Kiinasta erilliseksi, itsenäiseksi valtioksi. Vastineeksi Kiinan tulisi sitoutua

hyökkäämättömyyspolitiikkaan. Osapuolten toimintaa rajoittaisi siten vastavuoroinen pelote, ja kumman tahansa sopimusrikkomus mitätöisi sopimuksen. Toiseksi Taiwanin pitäisi sitoutua sotilaalliseen liittoutumattomuuteen, minkä vastineeksi se saisi turvatakuut Yhdysvalloilta ja mahdollisesti joiltakin muilta alueen valtioilta. Kolmanneksi Taiwanin valtiollista asemaa koskevat päätökset pitäisi lykätä 15–30 vuoden päähän. Kiinan kommunistisen puolueen ei voi olettaa luopuvan jälleenyhdistymisen tavoitteestaan ennen puoluejohdon sukupolvenvaihdosta.

Jos Kiinan ja Yhdysvaltain suhteet paranisivat tavalla, joka lisäisi Kiinan itsevarmuutta, se saattaisi jalomielisesti sallia Taiwanin osallistumisen kansainvälisiin järjestöihin, kuten Maailman terveysjärjestöön ja Kansainväliseen siviili-ilmailujärjestöön. Vastineeksi Taiwan voisi harkita luopumista hyökkäyksellisten aseiden ostamisesta. Yhdysvaltain sotilaallinen tuki Taiwanille on ollut yksi Kiinan suurimmista ärtymyksen aiheista 1970-luvulta saakka.

Esittämämme malli ei ole kummankaan osapuolen kannalta paras mahdollinen. Maailmassa, jossa niin ilmastoon, talouteen kuin turvallisuuteen liittyvät ongelmat ovat pahenevassa kierteessä, laiha sopu on kuitenkin parempi kuin lihava riita. /